

УДК: 657.6(1-73)

ТЕОРІЯ АГЕНТСЬКИХ ВІДНОСИН В АУДИТІ

*Сиротюк Г.В., к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Львівського національного аграрного університету*

В статті розглянуто та систематизовано теорію агентських відносин. Вивчено історичний аспект розвитку економічної думки у сфері агентських відносин. Досліджено використання теорії агентів в аудиті.

Теорія агентських відносин, конфлікт інтересів, принципал-агент, аудит, аудит фінансової звітності.

Постановка проблеми. Одним із ключових чинників успішного функціонування підприємства є формування ефективної системи управління діяльністю. Найбільш впливовою теорією для побудови системи управління підприємствами є теорія агентських відносин, основна мета якої – максимізація доходів власників підприємства.

Агентські відносини виникають там, де одна сторона, замовник, наймає другу сторону, агента, для виконання завдань від його імені. На думку авторів цієї теорії проблеми в діяльності підприємств, перш за все, виникають через опортунізм працівників підприємства та неефективність роботи з інформацією.

Теорія агентів також використовується при обґрунтуванні необхідності аудиту. Аудит сьогодні набуває все більшого значення особливо на тих підприємствах, де власники і управлінський персонал є окремими особами. Відповідно до теорії агентів, завжди буде існувати недовіра між власником та управляючим. При цьому досить важливо, щоб керівник умів оцінювати варіанти управлінських рішень та приймати правильні рішення. Вибір того чи іншого рішення залежить від обставин, що склалися в той момент, а для незалежної оцінки та аналізу прийнятих рішень, на сьогодні, досить ефективно використовують послуги аудиторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорія агентських відносин знаходить відображення у працях О. Вільмсона, В. Меклінга, М. Дженсена, А.В. Либман та інших.

Формулювання мети та завдань статті. Метою написання статті є огляд теорії агентських відносин та необхідність її використання в аудиті. Основними завданнями є: розглянути сутність теорії агентських відносин; визначити проблемні питання агентських відносин; розкрити особливості використання теорії агентів при обґрунтуванні необхідності аудиту.

Виклад основного матеріалу. Теорія агентських відносин (agency theory) вперше була визначена у 1932 р. у праці А. Berle і G.Means «Сучасна корпорація і приватна власність» [7], в якій автори вказали на факт відокремлення функцій управлінців від функцій власників у компаніях з розпорошеною структурою акціонерного капіталу. Проблематика агентських відносин надалі розвивалася у напрямі визначення транзакційних витрат на розробку та виконання контрактів, що знайшло відображення у дослідженнях R.Coase «Природа фірми» (1937 р.) [8]. Крім того, була запропонована теорія мети діяльності фірми із складною структурою капіталу, сутність якої полягає у мінімізації транзакційних витрат.

Теорія агентських відносин є одним із напрямів неінституційної економічної теорії.

Центральним положенням агентської теорії є модель взаємовідносин «принципал-агент», згідно якої один економічний суб'єкт (принципал) доручає за певну винагороду іншому (агенту) діяти від його імені та в інтересах максимізації добробуту принципала. Агентська теорія будується на припущенні, що агенти, наймані принципалами, діють з метою збільшення корисності для себе, а не для принципала. Агент, який не несе повної відповідальності за наслідки економічних дій, ділить ризик своєї діяльності з принципалом.

**Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів і студентів
«Роль інститутів освіти та науки у формуванні інноваційної культури суспільства»**

Ключові припущення теорії агентських відносин поділяють на два види [4, с. 123-129]:

1. Припущення про інтерактивне середовище (асиметрія інформації, невизначеність, складність оцінки).
2. Припущення про поведінку (опортунізм, обмежена реальність, сприйняття ризику).

Науковці виділяють два підходи до розвитку агентської теорії: позитивна агентська теорія (positive theory of agency); теорія стосунків принципал-агент (principle – agent literature) [9, с.327-349]. Обидва підходи досліджують договірні взаємовідносини між сторонами, які намагаються максимізувати доходи та досягають компромісу через підписання взаємовигідних контрактів, тобто розглядається можливість укладання «Парето-оптимальних контрактів».

Відмінність цих теорій полягає у тому, що позитивна теорія ґрунтується на нематематичному ситуаційному підході та приділяє увагу вивченню конкретних ситуацій, впливу контрактних технологій, людського та фінансового капіталу, а теорія «агент-принципал» має математичну спрямованість та робить акцент на невизначеності та інформаційній асиметрії.

У 1992 р. С. Hill і Т. Jones сформулювали агентську теорію зацікавлених сторін (stakeholder – agency theory), яка фактично є поєднанням передумов агентської теорії і теорії зацікавлених сторін. Автори цього підходу вважають, що менеджер у своїх діях керується інтересами не тільки принципала, а й усіх зацікавлених сторін [10].

Для органів управління підприємствами характерні два типи агентських відносин:

- 1) агентські відносини усередині підприємства;
- 2) орган управління в цілому виступає як агент у відносинах підприємства із зовнішнім середовищем.

Основний проблемою агентських відносин є нерівномірний розподіл інформації між агентом і принципалом. Агент має інформаційну перевагу порівнянню з принципалом, його діяльність не піддається прямому контролю зі сторони принципала, а за кінцевими результатами неможливо судити про якість прийнятих рішень. Принципал не в змозі встановити, чи були порушені агентом взяті на себе зобов'язання, а також достовірно оцінити дії агента і їх наслідки. Тому неможливо скласти такий контракт за яким винагорода агента безпосередньо залежала б від його зусиль. Тим не менше, якщо добитися прямого взаємозв'язку між діями агента і досягнутими результатами, не завжди доказово, в чітких інтересах вони були звершені.

Внаслідок того, що немає повного збігу інтересів принципала і агента, останні схильні до опортуністичної поведінки (подання власникам неповної інформації про свої дії). Принципали, розуміючи це, здійснюють контроль, оцінюючи роботу агента як на основі внутрішнього аудиту, так і на основі зовнішнього аудиту.

Р. Адамс у праці «Аудит» вказує, що теорія агентів акцентує увагу на процесі поступового відділення власника від управління підприємством [1, с. 86]. Власники, як правило, наймають для управління своїми фірмами виконавчих директорів, а самі безпосередньо справами фірми не займаються. Результати діяльності вони вивчають через фінансову звітність. Підтверджуючи звітність, аудитор виступає гарантом порядності та чесності керуючих господарюючим суб'єктом в питаннях розпорядження майном власника. Ця теорія вказує на потенційний конфлікт інтересів власника і керівника.

Теорія агентів в аудиті появляється при переході від підтверджуючого до системно-орієнтованого аудиту. Згідно теорії агентів мета аудиту зміщується з «мертвих документів» на «живу організацію» внутрішнього контролю в аудированій компанії, а аудитор є агентом, що діє від імені акціонерів цієї компанії.

Системно-орієнтований підхід, як зазначав Р. Адамс, найбільш широко став застосовуватися в останній чверті ХХ ст., він був покладений в основу чинних стандартів та інструкцій [1, с. 171].

СЕКЦІЯ 2

«Удосконалення процесів менеджменту, обліку та аудиту на підприємствах: світовий та вітчизняний досвід»

На етапі розвитку ризико-орієнтованого аудиту ще більше поширюється застосування теорії агентів із додаванням положень теорії консалтингу. Суть цих теорій у тому, що переносять акценти з документів на людей (керуючий та виконавчий персонал). Вони дозволяють встановити те, що лежить за документами, за межами зареєстрованих фактів господарського життя, саме це й підтверджує їх спрямованість не в минуле, а в майбутнє. Аудитор виступає вже не як охоронець чужого майна, не як наглядач, а помічник власників і менеджменту, що має виконувати прогностно-дорадчі функції [3, с. 339-340].

Розвитком цих теорій постав біхевіористичний підхід, згідно з яким поведінка аудитора визначається стимулами, та на кожен стимул у нього має бути відповідна реакція. Як основні особливості такого підходу можна виокремити те, що найважливішими процедурами стають: тестування і оцінка ризиків.

Так, у процесі виконання завдань з аудиту або консультуванні аудиторськими фірмами в першу чергу розраховується можливий ризик. Якщо ризик мінімальний, то при оцінці надійності системи внутрішнього контролю та зборі аудиторських доказів стосовно правильності й об'єктивності даних фінансової звітності застосовуються вибіркові дослідження.

Поділяємо думку авторів, що така модель ролі аудиту є надто простою і в дійсності ускладнюється іншими чинниками та обмеженнями. Головне обмеження полягає у визнанні того факту, що аудит не є єдиним способом скорочення інформаційного ризику. Пропонуються й інші механізми, які дозволяють скоротити розбіжності між інтересами агентів та принципалів, а також дозволяють останнім оцінювати та контролювати поведінку агентів і відновити довіру до них [2, с. 163-200].

Інший підхід до пояснення необхідності та ролі аудиту в рамках теорії агентів може базуватися на схожому припущенні (директори схильні представляти фінансовий стан підприємства краще, аніж це є в дійсності, а акціонери підозрюють, що фінансові звіти, представлені директорами, містять помилки та перекручення), але має інший висновок. Директори, а не акціонери, можуть наполягати на проведенні аудиту, тому що виступаючи як агенти для акціонерів обіцяють здійснювати управління компанією та її фінансовими ресурсами в обмін на відповідну винагороду, а чим достовірнішою є інформація, яку вони подають, тим нижчим є рівень ризику і, відповідно, вартість капіталу для компанії, а тому більше вигідних проектів вони зможуть реалізувати в процесі своєї діяльності. Директори вимагатимуть проведення високоякісного аудиту з метою зниження свого ризику та збільшення капіталу, який буде залишатися в розпорядженні їх компанії, що повинно сприяти підвищенню їх статусу.

Науковці А. Д. Шеремет та В. П. Суйц підкреслюють, що аудитор є агентом, який діє, як правило, від імені акціонерів [6, С.12.]. У міру того як керівники-власники притягають додаткове зовнішнє фінансування, вони поступово втрачають контроль над деякими аспектами бізнесу, особливо над питаннями фінансової звітності та подальшого залучення капіталу. У міру збільшення зовнішніх джерел капіталу росте і потреба в сучасній і надійній фінансовій інформації. Більше того, подальші утримувачі акцій і кредитори, як правило, отримують менше, ніж попередні, гарантій і прав на пріоритетне отримання виплат при можливому банкрутстві підприємства. Для компенсації відповідного ризику акціонери і кредитори вимагають від адміністрації підприємства надання регулярної фінансової інформації, а також наполягають, щоб ця інформація була підтверджена незалежною третьою особою (аудитором) так, щоб її можна було вважати досить надійною для ухвалення управлінських рішень. Якщо, не управляючи підприємством безпосередньо, власники можуть бути упевнені в чесності і акуратності своїх керівників, а також у відсутності фальсифікацій в тій, що періодично складається і надається їм фінансовій звітності, то, згідно теорії агентів, очевидна необхідність аудиту.

**Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів і студентів
«Роль інститутів освіти та науки у формуванні інноваційної культури суспільства»**

Інші чинники, які вимагають подальший розвиток положень теорії агентів, полягають у необхідності розширення кола користувачів результатами аудиторської роботи та видів завдань, які виконують аудитори. Якщо вважати, що аудит на макроекономічному рівні є елементом ринкової інфраструктури, необхідність його функціонування пояснюється такими обставинами: звітність використовується для прийняття рішень, але може бути викривлена внаслідок багатьох причин, а ступінь її достовірності не може бути оцінена всіма зацікавленими користувачами. Якщо в вищенаведеному алгоритмі слово «звітність» замінити на «інформацію», то ми перейдемо до більш широкого кола завдань – завдань з надання впевненості, які включають в себе аудит фінансової звітності [5, с.227]. Тому, проведення аудиту та виконання інших завдань з надання впевненості є засобом зменшення інформаційного ризику у певного кола користувачів інформації.

Висновки. У результаті поділу функцій власника та керівника утворився новий напрямок в економічній науці – агентська теорія, або, як її інакше визначають, теорія «принципала-агента», де агент, який володіє обмеженою раціональністю і прагненням отримати особисту вигоду, управляє власністю, яку довіряє йому принципал, не маючи можливості укладення з агентом повного контракту. Виникає конфлікт інтересів, що являє собою ситуацію, коли необхідно робити вибір між інтересами компанії в цілому та інтересами окремої групи суб'єктів.

Аудит варто розглядати як соціально-нейтральний інститут, який враховуючи його мотиваційний аспект, є засобом попередження виникнення конфлікту інтересів та мінімізації його впливу і негативних наслідків, а враховуючи його інформаційну функцію, є засобом виявлення реального існування або відсутності прояву конфлікту інтересів, встановлення його впливу та інформування користувачів про цей вплив.

Список використаних джерел

1. Адамс Р. Основы аудита / Р. Адамс; перевод с англ. под. ред. Я.В. Соколова. – М.:Аудит, ЮНИТИ, 1995. – 398 с.
2. Грещак М. Г. Внутрішній економічний механізм підприємства: Навч. посібник / М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова, О. С. Коцюба. — К.: КНЕУ, 2001. – 228 с.
3. Дмитренко І. М. Етапи еволюції світового аудиту: систематизація змістовних ознак / І. М. Дмитренко // Вісник ДонНУЕТ № 3 (55). – 2012. – С. 336-345.
4. Либман А. В. Теоретические аспекты агентской проблемы в корпорациях / А. В. Либман // Вестник СПбГУ. – 2005. – Сер.8. – Вып. 1 (№ 8). – С. 123-140.
5. Шалімова Н. С. Розвиток положень теорії агентів при обґрунтуванні необхідності аудиту / Н. С. Шалімова // Зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. «Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки та практики», 14.05.2010 р. — К.: КНЕУ, 2010. — 568 С.227.
6. Шеремет А.Д. Аудит / А. Д.Шеремет, В. П. Суйц : Учебник. — 5-е изд., перераб. И доп. — М.: ИНФРА-М, 2007. – 448 с.
7. Berle A. The Modern Corporation and Private Property / A. Berle, G. Means // Macmillan: N.Y. 1932.
8. Coase R. H. The Nature of the Firm / R. H. Coase // Economics. 1937. Vol. 4. November. # 16. P. 386-405.
9. Fama E. Agency Problems and Residual Claims / E. Fama, M. Jensen // Journal of Law and Economics. 1983. Vol. 26. June. # 2 P. 327-349.
10. Hill C. Stakeholder-Agency Theory / C. Hill, T. Jones // Journal of Management Studies. 1992. Vol. 28. # 2. P. 131-154.

ТЕОРИЯ АГЕНТСКИХ ОТНОШЕНИЙ В АУДИТЕ

Сиротюк А. В.

В статье рассмотрена и систематизирована теория агентских отношений. Изучен исторический аспект развития экономической мысли в сфере агентских отношений. Исследовано использование теории агентов в аудите.

Теория агентских отношений, конфликт интересов, принципал-агент, аудит, аудит финансовой отчетности.

AGENCY THEORY IS IN AN AUDIT

Syrotjuk A.

The theory of agent relations is considered in the article and systematized. The historical aspect of development of economic idea is studied in the field of agent relations. The use of theory of agents is investigational in an audit.

Agency theory, conflicts of interest, principle-agent, audit, audit of the financial reporting.